

Zeitschrift:	Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum
Herausgeber:	Litteris Conradi Orellii et Soc.
Band:	- (1749)
Heft:	16
Artikel:	Oratio qua apologus de religione sectatores suos recognoscente & lustrante narratur
Autor:	Wirz, Conrad
DOI:	https://doi.org/10.5169/seals-394656

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 21.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

ORATIO

Qua *APOLOGUS de Religione*
Sectatores suos recognoscente & lustrante
narratur. (*)

Diu dubius incertusque pendebam animo, an anniversariam hanc publice dicendi provinciam alii venerandorum Collegarum traderem, & vacatione, quam sibi & mihi proximi decessores fecerant, uterer; an vero ipse mihi hoc quidquid oneris est, impone rem, & anteriorum Antistitum morem redauspi carer. Nam utrum tandem cumque eligerem, saeculi nostri genius effecerat, ut difficultates non nullas ante oculos mihi proponerem, quæ men tem

---

(*) Recitata est hæc Oratio pridie Feriarum Felicis & Regulæ IV. Id. Sept. an. MDCCXXXIII a Viro gra viissimo, summeque venerando J. CONRADO WIRZ, Ecclesiarum Turicens. Antistite meritissimo.

tem nunc huc nunc illuc dividebant, suspensamque detinebant. Si enim horam isthanc feriatam haberem, suspicabar, illos qui aliorum, etiam innocentissimorum, facta aut non facta in peiorum partem rapere & censoria virgula notare solent, calumniaturos, facile otiandi occasionses captari, & in dies rariores fieri, qui sese laboribus frangunt. Sin ipse cathedram conscenderem, subverebar, ne iidem, perverso obtrectandi studio, me ostentationis cujusdam aut ambitionis criminacionibus peterent & different, & in eorum numero esse dictitarent, qui audiri quam audire mavelint. Re vero curatius pensitata, me rectissime facturum duxi, si nihil subterfugerem, quod jure aliquo a me exspectari posset, non magnopere laborans, quidquid male cupientes missent & susurrent. Fixum enim immotumque animo sedet, non terreri

- - - *Mauri jaculis, neque arcu,*

Nec venenatis grava sagittis

Pharetra; -

sed cursum auspiciis divinis coeptum persequi, donec a supremo rerum omnium Arbitro, ad cuius nutum voluntatemque me totum converto, evocer, satis superque habiturus, si ei prober, qui penitissima pectoris consilia novit, & aliquando a cunctis vitae rationem reposcet. Cur morer, quid suspicentur, aut loquantur invidi & lividi, dum, cœlo teste, innocens mihi fraudisque purum pectus & recti sequax constet?

Accessit gravissimus iussor, exacta ætate, meritis in remp. litterariam, mentis acrimonia, vivideque

dique pectoris documentis summe venerabilis,
qui, cum superiore anno, *Caroli Magni* memo-
riam solemni oratione celebraturus, *Carolo VI.* Ro-
manorum Imperatori parentare institueret, in ser-
monis exordio scite, ut si aliud ageret, aurem
vellit & admonuit, ut majorum exempla denuo
mihi imitanda proponerem. Id quod plurimum
apud me ponderis habuisse non diffiteor, quip-
pe exceptum ex ore ingentis viri & patris vice
suspiciundi, cuius senecto corpori ut sero fatum
manus injiciat, ex animo precor, & juxta me-
cum precaturos confido omnes, qui eruditionem
& virtutem in pretio habent. Nam licet illum
longævitas tandem oppressura sit, semper tamen
mortem ante maturum diem heroas auferre pu-
tem, quos numquam mori debeat,

Hoc igitur consilio animoque in conspectum
vestrum prodeo, *Auditores Honoratissimi*, in præ-
sentia verba ad vos facturus de re non implicata
& obscura, sed plana et intellectu facili, de re
non vili & contemnenda, sed maximi momenti,
&, nisi me omnia fallunt, cum vestris auribus,
tum mea persona, & temporis ratione apprime
digna, *de Religione* scilicet, eaque *Christianâ*, *Se-
ctatores suos recognoscente ac lustrante*. In hujus ar-
gumenti explicandi cogitationem hoc lubentius &
promptius incidi, quod serie aliqua connexum
esse videbatur cum eo, quod *Vir egregie doctus*,
& quinquaginta circiter annos in pulvere scholasti-
co maxima cum laude versatus, ante hos sex sep-
temve menses, *de Jehova*, *vexillo Ecclesiæ*, erudi-
te, pie & ornate differuit. Ex iis enim, quæ
nunc proferre animus est, manifesto patebit om-

nibus , quales sint , & quales esse oporteat , qui
sub vexillo Jehovæ agunt .

Solent qui pro concione dicunt , multa præfari
de tarditate ingenii , de doctrinæ penuria , de di-
cendi imperitia , & Auditores obnixe rogare , uti
ne cincinnos ac fucum orationis , aut mellitos
verborum globulos , & omnia dicta quasi papa-
vere & sesamo sparsa exspectent . Ego vero de-
precationibus istis & ambitu , præsertim in Viro-
rum gravium & prudentium πανηγύρεις , superse-
deri posse existimo , quia , quisquis Oratoris mu-
nus sustinet , ab omnibus tantum præstare judi-
catur , quantum potest , nec declamandi aut mo-
re rhetorico loquendi , sed plane & simpliciter di-
cendi caussa prodiisse existimatur . Et cum Audi-
tores audiendi gratia convenisse censendi sint , quid
opus est , magno verborum apparatu audientiam
sibi facere ? Nihil itaque , prius quam in rem
præsentem veniam , mihi restat , nisi ut a vobis
jure quodam mutuo eam in audiendo & judican-
do voluntatem atque æquitatem petam , quam
ipsi vobis præstitam velletis , si in hoc suggesto
staretis .

Agedum , Auditores , Duce Deo & Auspice Jesu ,
ad instituta pergamus .

Nulla umquam gens tam fera atque barbara
fuit , quin ex congenitæ rationis notionibus agno-
verit , mortales , quotquot terram colunt , ad
Religionem , seu ad verum cultum omnipotentis ,
sapientissimi & benignissimi Dei factos natosque
esse , nec quemquam , donec hac vescitur aura ,
vel

vel unicum temporis momentum ab religione officii hujus liberum prætermittere posse. Aeternus Dei Filius, cum ex cœlestis patris jussu ac voluntate, natura convestitus humana, hominibus sese præsentem sisteret, communem hanc ~~euvoix~~
imis impressam penetralibus non venit obliteratum, sed magnopere in eo laboravit, ut altius infigeret, & a multis malitiæ & inertiae humanæ involucris, & quasi velis, quibus obtendebatur, expeditam in clarissima luce poneret. Quo factum, ut interpretis divini munus fungens, tam condenseret Religionem, & sanguine suo obsignaret, quæ sese Divinitate, Sapientia, Præstantia & Sanctitate sua Conscientiæ uniuscujusque, qui saltem Numine aliquo tangitur, quam maxime commendat.

Videas proin, omnes qui a Christo Christiani vocantur, & præcepta ejus ore profitentur, saepe numero inter se de Religione colloqui, & eos etiam, qui parum religiosi habentur, crebris illam sermonibus ferre. Animadvertis, complures vehementer commoveri, si quos audiant minus honorifice & magnifice de Religione sentire, & acerrime propugnandam atque ab improborum injuriis defensitandam clamitare, ut famæ serviant, & protectorum ac ~~τηρετικῶν~~ nomen apud posteros adipiscantur. Facile intelligas, multo maximam partem habitum Religionis, simulazione magis quam ex animo, induere, & data opera se hoc mantello circumdare, ut habeant, quo fraudes & imposturas suas & mendacia subdola tegant.

Quamnam igitur veram Sectatorum Religionis Christianæ conditionem esse putatis? Spero non ingratum vobis futurum, si id ex Mythologia Christiana paullo tectius exposuero; quia dubium mihi non est, istiusmodi dicendi genus, quibusdam velut emblematis exornatum, ad invitandam & excitandam attentionem in primis esse accommodatum, & Auditori materiem cogitandi relinquere. Quare paullisper, dum hanc telam pertexuero, vacivas præbeatis aures, oro.

RELIGIO, cuius sanctum semper inviolatumque nomen apud bonos quoscumque fuit; *Religio*, cuius arctissimo vinculo obstricti Deo, & religati sumus, ut justa illi & debita obsequia præbeamus, ut hunc solum noverimus, hunc sequamur; *Religio*, inquam, *Christianæ*, quæ Christum mundi repertorem & statorem auctorem habet, & planissimam ac certissimam ad beatam immortalitatem perveniendi viam commonstrat; *Religio* isthæc sensit se in ea incidisse tempora, quibus undique premeretur, & nuac aperto Marte, nunc per cuniculos impeteretur, non ab Judæorum cohortibus, non a Saracenorum & Maurorum turmis, non ab aliarum superstitionarum gentium catervis, sed ab iis, qui in Christianorum Scholis educiti institutique, Religionis speciem præseferunt.

Erant quidem satellites nonnulli, qui, cum Religionem anxiam & sollicitam viderent, levamen in eo quærebant, quod non deessent, sed in dies majore numero prodirent, qui Religionis caussam tuerentur, & pro veritate ac divinitate illius

illius fortiter loquerentur & scriberent ; sed id ipsum magis sollicitam habebat , quod non tot patronis , & defensoribus indigere videbatur , nisi ingravesceret malum , & qui omnem Religionem funditus eversam cupiunt , animos tollerent.

Cum igitur tristes nuntii aures quotidie Religioni verberarent , & ipsa conspicaretur , palantia hostium agmina circa regiam suam volitare , nec religioni habere , infestissimis animis in res sacra-tissimas incurrere , & pietatis Christianæ fundamenta ac munimenta labefactare ; tandem in animum induxit suum , lustrare cives , & arma eorum explorare , ut perspiceret , quid spei sibi relictum esset , si signa cum hostibus conferenda forent.

Exercitu statu die in unum locum conducto , innumerabilis propemodum turba visa est , maiorem quam pro numero speciem gerens , ex omnibus gentibus composita , armorum fulgore oculos perstringens . Quo aspectu ponere metum cœpit , non dubitans , se tot corporibus roboris minarumque plenis stipatam , ab omni periculo tutam esse . Animo itaque recepto , virtute & fide militum nixa , adversariis , quantumvis callidis & potentibus , parem se fore credidit , & sive eminus , sive conlato gradu dimicandum esset , secundum eventum , victoriamque præcepit .

Sed ubi proprius accessit , ut eos , qui nomina ad vexillum suum professi fuerant , *cominus* contueretur , pæne exanimata concidit , & ingenti timore concussa omnibus diffidere cœpit , quod

exercitum numero quidem amplissimum , sed nullo usu firmatum , & hebetem prorsus atque imbellem deprehendebat , quem in adspectum hostium adducere non auderet , quippe vim & impetum eorum non sustenturum.

Miramini , & quænam tam subitæ commutationis in diva viragine fuerit causa? Rem omnem paucis accipite.

Quæ procul ferrea chalybeiaque arma videbantur , quorum virtute victoria paratur , nil nisi nugæ fuerant , & caduca ac fragilia puerilibusque consentanea crepundiis ; qui infantilis apparatus Comico est ensiculus aureolus , securicula aurea , sacula argenteola , & duæ connexæ maniculæ , & sacula , & porculi , & bullæ aurea. Atma profecto , quæ neque tegunt neque vulnerant quemquam , & horridæ hostium aciei , qualis hoc tempore ex ignotis antea Pannoniæ angulis , & ex montana Caledonia excitorum fertur , animum addunt.

Quod Gladii in utramque partem secantis & bis timendi speciem referebat , quo sub duce Jesu militantes hostiles ictus propulsant , & in adversa acie stantibus letalia vulnera impingunt ; non nisi plumbei pugiones erant , & verborum inanitates , quæ , ut primum ore missa sunt , tenues in auras evanescent , & quasi inter primum halitum vivere desinunt.

Quæ Loricarum formam habebant , quibus petus aduersus telorum & globorum jactus communiri solet , non nisi linteal pectoralia erant , ex sindone

sindone voluptatis confecta , & auro , ac coloribus variis muliebriter intexta , quibus se induere consueverunt , qui in regum aulis versantur ; ut non anceps ex cultu isthoc coniectura esset , quantumpere mens effeminata , & in mollitatem proclivis atque discincta huc illuc fluitaret.

Qui eminus *Galeis* , seu ferreis capitum munitis , induti videbantur , (caput enim inter præcipua tuendum est militi , tum quia letiferi ferme sunt ieiunus qui in eam partem cadunt , tum quia toti corpori caput imperat) *cereis* , & seminorum manibus artificiose cincinnatis atque adornatis *cris̄tis* superbiebant , quæ utique non vulnera faciunt , sed igni æstuque solis liquefcunt , vel voluptate & mollitia diffluunt.

Quos *Scuta* ferro nervoque firmata sinistra tenebat , ut ieiunus exciperent , & glandes ab hostibus missas repellerent , *pictas* , & majorum imaginibus fulgentes *chartas* manu gestabant , per quas hostilia pila facile transeunt ; vetera puta & nova humani cerebri *inventa* , pro quibus tamquam pro aris & focis certatur , sed quæ re vera nullius frugis sunt , & ad Lydium oraculorum diuinorum lapidem collata confessim vim omnem atque auctoritatem perdunt.

Qui e longinquo prælongis , & ferro præfixis *hastis* ad pugnam parati visebantur , ut , ex veterum more , vel ora , vel pectora adversa appeterent , levissimis humanatum conjecturatum *arundinibus* instructi erant , quæ , quod incertæ sunt & fundamento destitutæ , fine suo ut plurimum

carent, & vel obiter tentatæ ac ventilatæ, casum minitantur.

Quid militaria *Signa* & *vexilla*, quibus imperatorum nomina inscribi solebant? Purpureo & cæruleo colore ita splendebant, ut oculorum aciem præstringerent. Sed quo propius accedebatur, aranearum operæ & telæ se visui præbebant, a perversis ratiocinatoribus, & popularis auræ vilibus mancipiis, quibus sordent, quæcumque ex sacro codice hauriuntur, contextæ, & brevi ita ruptæ & dilaceratæ, ut ne tenuissimum quidem filum supersit.

Quid *Calcei*? Militem caligatum esse oportet, ad majorem pedum tutelam, & perferendas itinerum ac viarum molestias. Sed heic in adspectu erant *sandalia* tenuia, serica, auro intexto fulgentia, lecticis magis, quam sabulosis, paludosis & lutosis locis apta, quin etiam eorum simillima, quæ ab Romani cœtus *discalceatis* geruntur, & ludicri fastus luxusque indicia, ex quibus conjectu proclive erat, quam incerto starent *talo*, qui timerent plantis pedum terram contingere, & quam fluctuanti essent animo, ad incedendum per confragosas, & externis impedimentis quasi muricibus quibusdam stratas prudentiæ, & modestiae, & temperantiae, & aliarum virtutum a Christo præceptorum vias.

Quid *Balistæ* & *Bombardæ*, quæ cum sonitu & flamma globos ferreos emittunt? Erant *cannæ Indicæ*, seu *cinnama odora*, ita fabrefacta, ut sonum ederent, qui multitudinis levitatem voluptate

te quasi titillat. Quid pulvis mitratus & sulphureus? Papaver erat, non e somno excitandi, sed in soporem collocandi vim habens. Quid denique pilæ glandesque, quæ jam in Romana militia ad vulnerandum fundebantur? Vitreae erant diversi coloris, sed nullius in bello usus.

Unde, obsecro, levis isthæc, & ad pompam ac scenam magis, quam ad militiam comparata armatura, in exercitu ad bella, contra principem tenebrarum ejusque socios, pro causa Dei, pro meritissimo Sospitatore Jesu, pro salute æterna, gerenda evocato, & tot sacramentis, immortali Imperatori obstricto? ut rem meram loquar cogente vero, non solum diuturnitate & dulcedine otii, & copia atque rerum omnium adfluentia, sed etiam tribunorum dissensionibus, factionibus & socordia factum est, ut arma ex divino armamentario populo Christiano data vel vilissimo pretio divenderentur, vel ærugine atque situ squalerent. In quorum locum successit scenicus & theatalis apparatus, ad ostentationem verius compitus, quam ad masculæ & germanæ virtutis exercitium conformatus.

Ut vero Religio hoc visu mentem animumque perterrita, lacrimas tenere non potuit, quod in exercitibus istis, ad se tutandam conductis, parum, immo nihil sibi subsidii esse intelligeret: universa concio, proprius succedens, gemebundam, & effusius flentem forti magnoque animo esse jussit, se enim ad extremum halitum fidem probaturos, & ultima prius passuros, quam se hosti dederent, aut abjectis armis pedem referrent.

Ad

Ad hæc Religio : Nihil est , inquit , o miseri & vani , quod me adloquio firmare aggredimini. *Fides* namque , quam mihi tam large liberaliterque offertis , & quam jactanter adeo prædicatis , certe non fides est , sed in his γνῶσις Φευδώνυμος , aut δοκτητοφία iners , animos sui opinione inflans ; in illis simulacrum tantum , & *idolon fidei* , in quo nihil veri & solidi inest. Quid juvat habitu dumtaxat credentium profiteri sectam , & magnifice de fide virtuteque ejus disputare , ubi vitæ improbitas , & morum luxuria passim dominantur ? Non ore utique & verborum ornatu , sed *animo* , sed opere et *vita credendum* est. Quid rei mihi cum illis est , qui nimis similes sunt falsorum philosophorum , quos Sarinas comice in hunc modum depictos , depexosque dedit :

*Tum isti Græci palliati ; capite operto qui ambulant ,
Qui incedunt suffarinati cum libris , cum sportulis ,
Constant , conferunt omnes sermones inter sè drapetæ :
Obstant , obfistunt , incedunt cum suis sententiis.
Quos semper videoas bibentes esse in Thermopolio :
Ubi quid surripiuere , operto capitulo calidum bibunt ,
Tristes atque ebrioli incedunt ?*

Testor per immortalem Deum , in primis a nato generis humani Sotere sæculis , cum terra sanguine Jesu adhuc maderet , & caleret , & candida Christianorum pectora incredibili illius amore flagrarent , in uno , qui pro confessione Christi mortem crudelissimam oppetere non dubitabat , sive cruci adfixus penderet , sive igni necaretur , sive carenti craticulæ impositus lentis cruciatibus consumeretur , sive ferarum tergis coniectus , laniatus canum interiret , sive vicem & officium lucernæ

per

per noctem præstaret , sive fidicularum tormento
distenderetur , sive bestiarum instar toto corpore
degluberetur , in uno , inquam , teste veritatis
plus mihi opis præsidiique fuisse , quam in sexcen-
tis vestrum , qui aureis & argenteis paludamentis
coruscatis , et multa facile ac benigne pollicemini ;
sed ad quemvis taratantaræ sonitum pavetis , et
longe aliter , atque ostenderatis , facitis , cupres-
sis similes , quæ sublimes cum sint ac pulchræ ,
fructum non habent.

Hæc ubi dicta dedit

Religio sanctas dilaniata comes.

Fide et caritate comitibus , degressa , protensis ad
sidera palmis , in hæc erupit verba : „ Vah me
„ miseram , et pæne ad incitas redactam ! Puta-
„ ram quidem , me in illis Ecclesiis , quæ , dis-
„ cessione a magno illo Romanensi coetu facta ,
„ doctrinam purgarunt , et disciplinam sacrorum
„ ad typum Apostolicæ feliciter satis instaurarunt ,
„ etiamnum cum magna animi delectatione om-
„ nem cultum et ornatum veræ Christi Jesu spon-
„ sæ deprehensuram ; ut credere liceret , easdem
„ hoc gloriantes summi honoris titulo sustinere
„ posse acre judicium Dómini Jesu , qui se exter-
„ na rerum specie deludi non patitur , nec no-
„ men sed rem amat Ecclesiæ Reformatæ . Sed
„ tantum , proh dolor ! filii degenerarunt a pa-
„ rentibus suis , ut his , si ad mortales redirent ,
„ illorum levitate et dissolutis moribus foret eru-
„ bescendum ; et jam satis constat , ipsos quo-
„ que illos cœtus , qui purioribus sacris sunt ini-
„ tiati , non parum a prima illa castitate suique
„ integritate status deflexisse , quod ad discipli-

„ nam

„ nam morum attinet ; et læsa caritate , occasi-
 „ one disputationum de dogmatibus Religionis
 „ sæpe non necessariarum ab hominibus , sive
 „ petulantis , sive intemperantis ingenii , in qui-
 „ bus turbulenti carnis motus nondum gratia Je-
 „ su Christi erant subacti , intempestive et immo-
 „ derate agitatarum , unde lites , *πανοργήσιαι* . si-
 „ multates , odia , *διχοστασίαι* , et crassus ac gra-
 „ veolens fumus in domo Dei ; et inopia pru-
 „ dentium , vigilantium , pacificorum , et rei
 „ spiritualis guarorum Christi Jesu Ministrorum ,
 „ quorum est hæc lolia in herba suffocare , et
 „ purum ab impuro , sanctum a profano accura-
 „ te discernere , et diligenter attendere , ne mun-
 „ dus permisceatur Ecclesiæ ; scissos esse in par-
 „ tes ; et tam studium Religionis , quam carita-
 „ tem mutuam in iis refrixisse ; et cum tempore
 „ multa admisisse vitia et offendicula , nec exi-
 „ guam contraxisse labem , quæ gloriā eorum
 „ decusque obscurarit ; nec posse adeo se ipsos ,
 „ si amori sui non plus , quam concedit veritas ,
 „ largiantur , in speculo perfectæ legis Evangeliū
 „ contemplari absque pudore ; aut dignos se ha-
 „ bere , qui sine mundiore et ornatiore cultu de-
 „ mereantur integros et puros sponsi sui amores ,
 „ et ab ipso inter cœlitum jubila introducantur
 „ in conclave Patris sui ad celebrandas festivas nu-
 „ ptias , novissimo tempore exspectandas . „

Quam velim , Auditores , ut facta hæc historia
 veros cieat animorum motus ? Ad *ἐπιμέθην* mo-
 do nunc viam parare occœpi ; scilicet ut diligen-
 ter nobiscum reputemus omnes , *Christianam Reli-*
gionem non *multitudine* profitentium constare , sed
pietate

pietate adversus Deum et homines , quæ in animis insidet , et omnes vitæ actiones dirigit ; neque Sectatores suos implicatis spinosarum quæstionum cassibus fatigari et impediri velle , sed totam in supremi Numinis reverentia occupatam esse , et omnium præceptionum suarum summam ad id referre , ut mortales , ubi sunt , pie casteque Deum venerentur Ter optimum Maximum , Deum , inquam , qui per omnes mundi partes æque atque in nobis ipsis commeat : cui nihil clausum est , qui animis nostris interest , et cogitationibus mediis intervenit : qui , quæcumque mente agitamus , aut ore proferimus , aut vita exprimimus , sive domi , sive foris , sive soli , sive in celebri- tate hominum , penitus explorata habet : qui ne- que bonum , neque malum facinus cujusquam pro nihilo dicit , sed diversa præmia bonis , ma- lisque rependit : qui de flagitiosis ac sceleratis ju- dicium et pœnas exerceat ; qui cultores suos innu- meris beneficiis atque ornamentiis adficit ,

Religio , si et vocem et rem ipsam consideretis , est obligatio , qua & Deo jungimur , & cum aliis mu- tuo caritatis nexu consociamur . Ab hoc capite qui recedit , et plura scire furit , quam Deus verbo suo præit , et cum modestis sobriisque pectori- bus , qui paucis contenti sunt , sibi acriter dimi- candum et digladiandum retur , næ is dum ma- xime religiosus esse contendit , vix imaginem Reli- gionis retinet , et nubem quod ajunt , pro Junone amplectitur .

Quid anxie ex recondito decreta sempiterna scruta- tamur regis cœlitum , ante cujus ora ipse sol , lu- cis

cis pater, opaca nox est? qui coruscum fulminis
 vim vibrat, unde Tartari specus tremit, unde
 montes ab imis sedibus quassi vaporant, unde
 æstu pelagus fervescit, atque undæ fremunt, unde
 terræ dehiscunt, et cœlorum porta tonat? Et
 nos homuli ex argilla et luto facti, nos fragilia va-
 scula, nos terra pulvisque, nos somnium, immo
 somnii fugacis umbra, speramus angusto siu-
 claudere illum, quem nec arduus æther, nec
 cuncta cœlorum templa complecti queunt? Quæ
 nos phrenitis avios mentis rapit? Quæ tumida
 arrogantia et insolentia pectus inflat? Quin potius
 omni virium contentione illud agimus, ut talem
 Deum summisso metu rite colamus et piemus,
 qualem sese in sacrato codice explicavit. Quum
 horridus tubarum clangor nationes evocabit, et
 Rex Deo satus nova luce fulgens cunctis gentibus
 immota jura dabit, numnam tunc loci quæsitum-
 rum putatis, et scrupuloso examine ponderatu-
 rum, quæ prima primi peccati cauſa sit; utrumne
 Adam, gentis humanae sator, fati, an spontis suæ
 crimine lapsus fuerit; an voluntas proprio stet arbitratu-
 rum, rectoris expers; unde originis lues immissa sit terris; num
 anima sit tradux poli, an cum parentum semine pro-
 creetur; quis ordo rerum, sitne instabili fortunæ locus, an
 cuncta irreflexis constent legibus vique ineluctabili;
 an Deus, supremus rerum omnium arbiter, absoluta
 sorte illos saluti destinet, hos sempiternis ignibus; num
 hic mundus sit optimus, ut meliorem Deus condere non
 potuerit; utrum essentiæ rerum æternæ sint, an tempo-
 rariæ, & si æternæ, num necessariæ in Deo, an ar-
 bitrariæ; quæque alia otiosa mens multo cum la-
 bore perpetim quærerit, et vix tandem invenit? Quid tot di-
 sputa-

sputationibus , tot velitationibus , et tricis opus est ? Vox illa , divino ore missa , veri fide dignissima testis , & vitæ datrix certissima , vox quæ salutem nuntiat resipiscientibus & credentibus , late per omnes mundi plagas didita est . Nullum juvabit inscientiæ color , nec curiosæ indaginis indigimus ; meridiano sole clarius liquet illa Ter sancti Numinis voluntas , quæ fidelibus & a pravitate morum ad virtutis studium reversis cœlum recludit . Hanc séptuennis puer & aure haurit , & animo complecti potest . Quidni hic *limes* sit , quem hoc illove modo demutare aut transire nefas du- cendum ? Quidni multa defixi metu *miremur* , haud *rimemur* , cum inquire haud deceat , quæ mortalium imbecillitas non capit , et insanientis sci- entiæ opus sit , plura sciscitari , quam Deus docere volt ? Legem supremam veritatis continet cœleste verbum , ad cuius normam omnia omnium alio- rum dicta & scripta sunt exigenda . Hæc est *amus- sis* , ad quam cetera exæquanda ; hæc est *cynosura* , index poli fallere nescia ; hæc vera sunt *ancilia cœlo* lapsa , nulli movenda ; hic hæret ille *Ter- minus* , quem qui ducem sectatur , & rectam fidem amore mixtam , is solus verum videt . Et si in di- sciplina militari laudi habetur , imperia ducum non interpretari , sed exsequi ; quanto magis id valebit in *disciplina Christiana* , quæ sane non con- tando , sed parendo constat ?

Vos itaque , sacri Religionis custodes , qui ad gu- bernacula reip. sedetis , vos heic compello . In eo quidem dignitatis atque eminentiæ gradu , Deo sic providente , collocati estis , ut aliis leges im- paretis ; sed ipsi vobis , obsecro , hanc primam

& principalem imponite legem, ut, quantum vi-
ribus eniti, consilio providere, auctoritate mo-
vere potueritis, hoc omne Religioni semper sit; ut
illa in venis medullisque vestris hæreat, & omni-
bus consiliis vestris præsit atque intersit; ut illi a
civibus, & ceteris ditioni vestræ subjectis *pure*,
non pure litetur; Religioni, inquam, quæ ne-
que supremi Patris consilia nullis sensibus eruenda
irrumpit, neque in externo rituum & ceremonia-
rum apparatu spem atque fiduciam reponit, sed
simplici fide, in dilucidis sacrarum Litterarum ora-
culis innixa, & ardenti in Deum hominesque *amore*
absolvitur. Compescite suffenos, & stultos sui
ipsorum admiratores, qui modum sibi non figunt,
quem sors caduca suadet, & propriæ opinionis
tenaces applausoribus gaudent, nec Regnum Dei
quæritant, sed gloriam suam unice affectant. No-
lite vero etiam mites esse illis, qui, dum quieti
student, facile concedunt, ut veritas neglecta fri-
geat, ac scienda nobis lateant. Amore, gratia,
benevolentia complectimini eos, qui Religionis
vinculum habent sanctissimum, & persuasi estote,
id quam maxime ad laudem decusque vestrum
pertinere, si simplex fides, si Deo placendi & le-
gibus obsequandi gloria, si virtuti impensum stu-
dium, si humanitatis cultus, in tota civitate ve-
stra regnet & floreat. Sola, sola, inquam, est Re-
ligio, quæ bonis & æquis legibus auctoritatem
conciliat, quæ laudabiliter factis digna præmia
constituit; sine quibus domus nulla, & civitas
nulla consistere potest. Tollite utrumque, nihil
jam cupiditati, nihil libidini erit exceptum, sed
quidvis agendi licentia in omnes repente se vulga-
bit. Abrogate doctrinam de Deo, indulgentissi-

mo

mo erga pios Patre , & justissimo adversus impios
Judice ; suppressite ecclœstia præcepta , quibus ad
cultum veræ majestatis mentes hominum instrui
possunt : neque metus ultra , neque pudor erit ,
principum gratia & dignitas e sedibus suis convul-
sæ jacebunt , & omnia divina atque humana jura
permiscebuntur. Donec sapientes legum sancto-
res præcepta Religioni superstruxerunt , populo-
rum , nationumque res mirifice creverunt ; simul
atque vilis illa haberi cœpit , justitia & æquitate
in exsilio ejecta , tyrannis arcem occupavit , cui
quam alii colla subdere detrectarent , intestinis
bellis turbata omnia & everla fuere. At vero
forsitan cives in officio contineri posse putatis ,
si audiant , non aliud ad multifarias utilitates fru-
ctuosius esse , quam si superioribus reverenter pa-
reant , & legibus obtemperent. Sed nihil agitis ,
& in cassum operam consumitis. Plures enim
tam hebeti plumbeoque sunt ingenio , ut talia non
percipient ; ceteris animus ab ignavia & torpore
usque adeo corruptus est , ut , quantum ista va-
leant , non quidquam pensi habeant. Insanus li-
bertatis amor , & falsa de illa persuasio in auribus
multitudinis elumbia reddunt omnia argumenta ,
quibus legum necessitas vel ab disertissimis rheto-
rum adstrui & evinci solet. Sapientissimum &
justissimum ordinem , ex quo salus rerum publica-
rum pendet , improbi cives , si cupiditatibus suis
obstet , & præjudicatis opinionibus repugnet , ita
aversantur & detestantur , ut summa potius imis
confundant , quam se in illum redigi patientur.
Quodnam remedium huic malo adhibendum ?
Obsequentissimi profecto erunt cives , si persuasi
fuerint , *leges* , quas ipsis servandas præscribitis ,

non dignitatis tuendæ causa , neque ex dominandi lubidine ferri , sed ex *jussu supremi* totius universi *moderatoris sciisci* , & cum ejus voluntate oppido congruere , cui si quis morem gerere renuat , acerbissimas pœnas soluturum . Cum pri-
mum certo crediderint , reges ducesque gentium Dei vice clavum tenere , & rectores summa obseruantia colent , & imperata obedienter facient . Contra ea ubi Religio prostrata jacet , unusquisque sequendum sibi putat , quo indomitarum cupidinum æstu & furiis rapitur . Quæ hoc penitior æstimatione perpendenda existimo , quo plures hac tempestate passim deprehenduntur , qui bellum Religioni faciunt , qui necessitatem & utilitatem ejus deminuunt & extenuant , eamque ita dedignantur & fastidiunt , ut eos , qui vel obiter illius mentionem injiciunt , aut in superstitionum numero habeant , aut fungos , bardos & blennos clamitent . Quin eo mali ventum est , ut qui machinas speciem aliquam præferentes Religionis arietandæ causa machinantur , tamquam *belli* & politi *homines* per ora omnium volent ; qui fere in eo se a credulæ plebis sorte eximunt , quod ea infensis animis inuadunt & rodunt , quæ non intelligunt , & in dubium devocant , quod numquam examini subjecerunt , vel ex libro aliquo liberius contexto ratiunculas adversus veritatem consarcinant , quas memoriæ quidem mandant , sed obtuso ingenio suo non adsequuntur . Si magni belli timor impendet , si contagiosa lues multos consumit , si regio magna inopia rerum necessiarum conflictatur , si aliis calamitatibus homines premuntur , nasuti isti nunc *rerum civilium prudentiam* , nunc *naturalem causarum nexum* in au-

xilium vocant, & ex hisce fontibus omnes illos casus derivant. Sed quem laboris fructum ferunt? Vel plurium animos offendunt, vel ut pestiferi homines & civitatum retrimenta cane peius & angue vitantur, vel alios ad liberiorem vitam ulro propendentes metu, qui adhuc pravis lubidinibus frena modumque posuit, exsolvunt. Præterea nemo inficias iverit, *imperantium gloriam & potentiam* non in amplitudine finium, non in munitione oppidorum, non in equorum copia, non in sumtuoso & splendido corporis habitu, sed in *multitudine populi* sitam esse, quia per multitudinem bona, quæ pluribus communia sunt, se quaquavorsum latius diffundunt. Quænam cauſa est, quod homines in omnibus terrarum orbis partibus in societates coiverunt? Sine dubio id unum eos movit, quod unicus homo sibi non omnia comparare poterat, quibus ad bene commodeque vivendum, & se suaque a malignorum violentia defendendum opus habebat. Atqui multitum rerum quotidie ferme indigi sumus, & numquam non periculum est, ne latronum globus inopinantibus superveniat, nosque rebus omnibus exuat. Ex quo consequitur, longe perfectiorem & tutiorem esse societatem, quæ pluribus, quam quæ paucioribus civibus constat. Præclara est illa vox Q. Catuli, qui, cum Sylla bello civili in omnes sœviret, obviam ei factus, cum quibus, inquit, tandem victuri sumus, aut quibus imperabimus, si armatos in bello, & intermes in pace occidimus? Prudenter & callide judicabat, maximum principum ornamentum esse multitudinem populi: nam si principes populo deſtitutos hostis inuadat, non habent qui eos tutentur, & se in-

gruentibus periculis objiciant. Sed quomodo regionis incolas ævum traducturos arbitramini, si omnis Religio ex illa proscripta foret? Eo dementiae & rabiei descenderent, ut quoties ipsis aliquid parum ex voto procederet, aut malum aliquod imminereret, mortem sibi consicerent. Constat, subitos & concitatos animi motus omnia in maius extollere, nec quidquam ante oculos ita nobis proponere, ut revera est. Quo facile fieret, ut quod in se leve est & moderate perpetiendum, sed vehementiore affectu ut immane & truculentum turbatæ menti repræsentatur, nos ita transversos auferret, ut impendens malum voluntario e vita exitu anteverteremus. Talibus fracti & desperantis animi consiliis promte occurrit & medetur Religio, præsertim Christiana; quippe quæ plane ac luculentur docet, quod humanæ res fluxæ & mobiles saepius in adversas mutantur, non fortuito id casu fieri, sed provida sapientissimi Dei ac benignissimi Patris cœlestis cura & gubernatione, qui non modo varietate isthac mortales admonere velit, quantillum sint, sed etiam incommoda accepta majoribus commodis sanare, & maximum detrimentum in bonum vertere possit; et quia eadem Religio flagitosos scelera sua æternis suppliciis expiaturos adfirmat, hac formidine multi ad emendatores mores transferuntur, ut et sibi, et aliis, quibuscum in eadem societate degunt, prosint. Hæc Religionis necessitas et utilitas tam conspicua et manifesta est, ut nulli usquam gentium latores legum, nulli reges et principes populorum illam neglexerint, sed contemtionem illius gravissimis animadversionibus et pœnis vindicarint. Nec immerito. Nam

Religio

Religio arctissima societatum humanarum veluti *compages* est, qua soluta et discussa, quidquid uspiam in unum coaluit, concidat et pessum eat necesse est. Ite per veterem *Judæorum* historiam; cur illi divinæ ultionis exemplum semel iterum dederunt? Ob fœdatam, et præfracte violatam Religionem. Evolvite omnes auctores, qui initia, progressum et finem *Imperii Græcorum Christianorum* memoriæ prodiderunt; ecquid florentissimas illorum res labefecit, et ad nihilum redegit? Quo magis in omni genere flagitorum et scelerum volutati, Christianam Religionem commaculare, hoc proprius ab interitu absuere. In memoriam revocate, quæ de *priscis gentibus* relata legitimis; annon acerbitates et calamitates omnes, quibus idemtidem dilacerabantur, vel neglectim habitæ, vel violatæ Religioni adsignantur? Nam si quid negotii propitiis Diis susceptum fuerat, bene prospereque id sibi processurum sperabant, aut spe immortalitatis ad maxima quæque audenda excitabantur; e contrario fracto et demisso erant animo, quoties perperam factorum conscientia urgebantur, quia iratis superis tristem eventum metu præsumebant. Si vero illis in tanta rerum divinarum caligine et superstitionis erroribus *Religionis opinio* tantum commodi vel noxæ attulit; dubium non est, quin veræ *Religionis contemtus* plus damni in remp. latus sit. Quocirca, *viri civitatis nostræ principes*, id eniti decet; quum ipsis boni, atque strenui sitis, uti quam optumis imperitatis: nam pessimus quisque asperime rectorem patitur. Illi autem sunt optumi, qui Numinis reverentia a malis moribus dissentient, et in omni

vita sua magnopere carent, ne quid præteritum excusandum habeant.

Vos vero, publici Religionis doctores & præcones, qui editas cœlitus voces resignatis, date, quæso, operam, ut diurni atque nocturni, recisis inutilibus, incertis, & ad æternitatem parum profuturis, ea cum mente vestra voluatis, quæ ad fundamenta atque ornamenta Religionis Christianæ spectant, et salva salute a veris Christi Jesu sectatoribus ignorari nequeunt. Recte quidem fecerimus, si non serviliter sequuti fuerimus antecedentium gregem, nec in magistri verba jura verimus, sed interpretum sententias ponderaverimus. Quisquis enim hoc temperamentum, dum non amore litium, nec obstinata mente, sed bono more, piaque fine fiat, improbat et damnat, omne humanitatis sacrum secludit, sibique tyranno ritu suprema jura, vimque dictatoriam vindicat. Quid posteri prioribus addidissent, quid docta patrum cura ad manus nostras pervenisset, si hoc jus foret? Sed *sciendi calorem temperemus*, nec simplicia oracula sacra quæstionum ambagibus implicemus. Recta de Christo fides perennem vitam spondet: is malum meret, malumque habebit, cuius sitim non restinguunt vita nullis temporum metis circumscripta, quam nulla vox mortalis effari, quam nulla mens corpori suo affixa capere valet. Hanc nobis metam scripta sacra limpido sermone monstrant, sufficitque talibus intexta chartis scire, et aliis scienda proponere; et quidem ita proponere, ut mens tota divinæ veritatis amore capiatur. Neque enim putandum est, in *verbis scripturæ eorumque sono Evangelium esse, sed in*

in sensu; non in superficie, sed in medulla; non in sermonum foliis, sed, uti scite ait Hieronymus, in radice rationis. Tunc Scriptura sacra audientibus utilis est, cum absque Christo non dicitur; cum absque Patre non profertur; cum sine Spiritu non eam insinuat ille, qui prædicat: alioquin et diabolus, qui de scripturis loquitur, et omnes hæretici, secundum divinum yatem Ezechielem, inde sibi consuunt cervicalia, quæ sub cubito universæ ætatis ponant. Missa disputatrice et sanguinante eloquentia, cœjus usus malis moribus natus est, filia superni et non mentientis libri persequamur, et nocentem curiositatem, quæ Dei causæ hominem permiscet, et sequi gaudet sciri negata, coerceamus. Nam prurientis ingenii lascivia, si non salubri contineatur ordine, licenter evagatur, ac præceps ruit, ut unda torrens et rapida, aut ut effrenis fera, campos patentes naœta; quam fortibus lupatis urgere solent, ut discat jugum pati. Libido nostra sibi indulgens magis magisque crescit, ceu dirus hydrops, et semitam almæ salutis deserit, dum intimos æternæ mentis recessus penetrare tentat. Doctrina vitæ malis est odor mortis, et desperationis ansa, nisi fidum ducem naœta sit; optimus autem dux et interpres est mens abjecta, quæ nihil sibi arrogat, et soli summo Deo cuncta defert. Quid non turbarum oritur, si ambitio, si eminendi feruor, si cupiditas vinci dolens animos insedit? Vestis hæc novissima vix ipsos recti magistros, et sophorum principes ante supremum diem relinquunt, et idem morbus frequens corripit sacrorum mystas; quos ubi semel intravit hæc dira pestis, et surens famæ famas, vix ulla salutis spes restat: nec modus nec metus

vagæ mentis impetum tardat. Quum sæva *odia*
fratres exagitant, confestim certamen atrox instat,
 et majus malum, quam cui medendo humanus
 labor par sit: interim longe fugit, nec sese di-
 micantibus conspiciendam præbet *sancta veritas*,
sancæ pacis amica. Certaminis calor, suique pal-
 pum, ac nimia æstimatio has *geminas sorores* malo
 & molesto divertio segregant. Accedit his & alia
 haud minor labes, quæ neque levamen quærerit,
 at sibi placet. Sunt namque qui *doceri turpitudi-
 ni & probro ducunt*, & crimen deputant februis
 expiandum, si quis seorsim a sensu suo sentiat.
 Hæc vitia celsis etiam mentibus agnata, fastus
 non tolerandos arguunt, & pacis ac concordiæ
 spem intervertunt. Hæc pravitas, qua grex Dei
 eheu? in factiones scinditur, semper fuit, erit
 que semper ab ævo in ævum. Nulla cura expel-
 lere & abigere naturam potest, rursus in sese re-
 dit. Magister mentes juventæ ad recti studium
 decusque flectit; at non vim resingit insitam. Do-
 ctrina mores in ceræ modum, lutique mollis for-
 mat; at quod potens insevit natura, nullis edo-
 matur et evellitur artibus. Doctrina instar gladii
 est in manu insanientis, nisi *mens recta*, imperatrix
 atque dux mortalium, agmen ducat, & clavum
 regat. Nulla vero mens recta est absque supremi
Numinis metu, & *sancæ caritatis vinculo*. Hanc
 disciplinæ suæ doctoribus & alumnis legavit Re-
 demtor ad Patrem cœlestem abituriens, qui to-
 tus nil nisi caritas est fuitque. Hac tessera suos
 orbis instaurator signat, & hoc sacramento obli-
 gat. *Pax & alma caritas*, tantopere ab optimo
 Magistro commendatæ, mortale semen ex aſſe
 heredem Dei statuunt: quo quid auspicatus ac
 beatius

beatus aut ore dici , aut corde fingi possit , profecto non video. Quin ipsa vetus *legum* sanctio , decem jussis comprehensa , & ore Celsissimi publicata , utramque paginam solo amore replet. Si pacem atque caram veritatem dulci jugo una junxerimus , per imprudentiam labentem , & magis ineptiis , quam improbitate peccantem , miserabimur potius , inibecillitatis humanæ , cuius & nos consciæ nobis sumus , memores , & amice corrigemus , quam , scissis sacræ pacis *ζευκτηγίαις* , calcabimus , & odio plebis exponemus. *Quis est tam lynceus , qui tantis tenebris nihil offendat , nusquam incurrat ?* Desipere , lapsare , errare prona gens sumus & stirpe terrena sati peccamus omnes ; *uni Deo non peccare competit* , isque solus in clarissima , id est , sua luce verum videt. Dum in hac obscuritatis valle versamur admirandum non est , si in aliqua parte , more gentis humanæ , quæ multa sorte naturæ nescit , & ignorantiae nube involvitur , nos error capiat : quo tum demum prorsus vacabimus , si caliginoso sæculo , & semicœcæ palpitantium turbæ ademti , claros & planos beatæ lucis campos incoluerimus. Interim omnia studia , omnem curam , industriam , cogitationem , mentem denique omnem in eo figemus & locemus , uti sanctissimam *Religionem* , quam orationibus nostris prædicamus , *vitæ sanctimoniam* & morum castitate condecoremus. Si quod aliis suademus , ipsis in actionum nostrarum cursu exprimimus , & ævum ita transfigimus , ut , quisquis in nos sagaciter , & acrioribus oculis intuetur , certus esse debeat ; nos omnem dignitatem , verumque decus in Dei & hominum conspectu in virtute positam existimare : cum fide audimur , &

quid-

quidquid proferimus, in prono mollesque animos influit. Sin languide & remisse agimus, & fervor, quo in caussam Domini nostri ferimur, tepescit; si vivendi ratio ab iis, quæ docemus, & credi volumus, dissidet & discordat; si adsentationibus horum gratiam aucupamur, & illos ob fortunæ tenuitatem despiciatui habemus; si nos atterit tam fœda servitus, ut composita dicta pectori nostro evolvamus, quæ ab intimo mentis sinu discrepent; si nunc *amori* plus, quam veritas concedit, largimur, nunc *odii* & invidiæ stimulis obsequimur; si in hominum maximis sceleribus connivemus, minora aspertime increpamus & perstringimus: qui nos audiunt, etiamli ipsa suada in labris nostris sessitet, numquam nobis ex animo credent, sed, dum nos fluctuantes conspi ciunt, in maximi momenti rebus fluctuari incipient, donec mens ad deteriora arripienda natura proclivior, postremo hæsitatione eo provehatur, ut sacra omnia illi fordeant, & vilipendantur. Quare sæpiuscule mecum cogitare soleo, annon culpa frivoli Religionis omnis contemtus & neglectus, quem vulgo *Atheismum* vocant, maximum partem in eos Religionis doctores recidat atque exundet, qui irreligiosius agendo Religioni vim & majestatem omnem adimunt.

Sed et huc propero, ut ceteros omnes exhorter ad suscipiendam cum vera Religione Sapientiam:
 „ Cujus vis, et officium (egregiis Christiani Ciceronis verbis utor) in eo vertitur, ut contemtis terrestribus, et abjectis erroribus, quibus antea tenebamur, fragilibus servientes, et fragilia concupiscentes, ad cœlestis thesauri æternæ,

„ na præmia dirigamur : quæ ut capere possi-
 „ mus, quam primum omittendæ sunt hujus præ-
 „ sentis vitæ illices voluptates, quæ animas ho-
 „ minum perniciosissima suavitate deliniunt et
 „ inescant. Quanta felicitas existimanda est, sub-
 „ tractis his labibus terræ, proficiisci ad illum æ.
 „ quissimum judicem, parentemque indulgentis-
 „ simum : qui pro laboribus requiem, pro mor-
 „ te vitam, pro tenebris claritatem, pro terre-
 „ nis, ac brevibus bonis æterna, et cœlestia lar-
 „ giatur : cum qua mercede acerbitates ac miser-
 „ riæ, quas perpetimur in hoc mundo facientes
 „ opera justitiae, conferri, et coæquari nullo
 „ modo possunt. Proinde si sapientes, si beati
 „ esse volumus, cogitanda, ac proponenda nobis
 „ sunt non tantum Terentiana illa, molendum
 „ esse usque in pistrino, vapulandum, habendas
 „ compedes, sed his multo atrociora. Carcer,
 „ catenæ, tormenta patienda, sustinendi dolo-
 „ res, mors denique ipsa et suscipienda est, et
 „ ferenda : cum liqueat conscientiæ nostræ, nec
 „ fragilem istam voluptatem sine pœna, nec vir-
 „ tutem sine divino præmio fore. Universos
 „ igitur oportet operam dare, ut se quam pri-
 „ mum ad rectam viam componant: ut susceptis,
 „ exercitisque virtutibus, et hujus vitæ laboribus
 „ patienter exactis, consolatorem Deum habere
 „ mereantur. Pater enim noster, ac dominus,
 „ qui condidit firmavitque cœlum, qui solem
 „ cum ceteris sideribus induxit, qui libratam ma-
 „ gnitudine sua terram vallavit montibus, mare
 „ circumdedit, amnibusque distinxit, et quid-
 „ quid est in hoc opere mundi, conflavit, ac
 „ perfecit e nihilo: perspectis erroribus hominum,

„ ducem misit , qui nobis justitiae viam panderet.
 „ Hunc sequamur omnes , hunc audiamus , huic
 „ devotissime pareamus : quoniam solus , ut ait
 „ Lucretius ,

„ *Veridicis hominum purgavit peccata dictis :*
 „ *Et finem statuit cuppedinis , atque timoris :*
 „ *Exposuitque bonum summum , quo tendimus omnes ,*
 „ *Quid foret , atque viam monstravit tramite parvo :*
 „ *Qua possemus ad id recte concedere cursu .*

„ Nec monstravit tantum , sed etiam præcessit :
 „ ne quis difficultatis gratia iter virtutis horreret . „
 Nihil nos scire delectet , nisi quod ad salutem pro-
 fit , et scito opus est . *Cultus Dei* non situs est in
 anfractu sophisticatum captionum , nec fides Chri-
 stiana aculeorum gente gaudet : *veritas sub ictu hæ-*
ret , dum nimis contenditur . Felix remota factioni-
 bus vulgi *Religio simplex* , arte non laborata : quæ
 certa et persuasa , cruenta Christi morte morta-
 lium culpas dilui et expungi , hic spem , fiduci-
 amque ponit , et certo credit , gratis dari salutem ,
 promerentibus pœnam : sanctique amoris lene mu-
 nus obiens non curat altum sapere , nec minutius
 et scrupulosius inquirit , an omnia ventura certa
 et immutabili lege veniant ; quomodo Rector uni-
 versi , malorum exsors , malum nolit , velitque ;
 quatenus summa causa velle nostrum potente nu-
 tu moderetur . *Felix illa Religio* , quæ adulta lon-
 gis temporum decursibus commenta , in veri vi-
 cem subrogata , repudiat , nec sutilium et ridicu-
 lorum rituum mole , ac histrioinalibus gesticulati-
 onibus mortales obruit , sed *vitæ puritatem* , et be-
 neficentiam , ut fidei effectus , exigit : quæ cul-
 tum divinum non in crassis , et incertis ideis , non
 in

in dogmatibus nove inventis , sed in *adoratione Patris in spiritu & veritate* constituit : quæ in *precibus* ad Deum fundendis non quæsitum aliquem , et veræ devotioni officientem ardorem , sed sedatum , et ab aliis curis vacuum animum , qui Deum ut Patrem placide affatur , et quid sibi ab illo dari cupiat , modeste profert , requirit : quæ *Amorem Dei & Soteris nostri* non fanatico adflatu , nec inusitato corporis motu , sed candida et promta *Præceptorum Christi observantia* constare adfirmat . *Felices* et illi , quicumque ambitu liberi , nec vana lucra , nec leves plausus captantes , ad cœlestiores curas excitati in astra tendunt , et Deum in Servatore orbis nosse student , qua se ipse cognoscendum pandit , et suspensis gressibus per periculosas ambages ambulant , divini codicis ductum sequentes : qui non certaminum , sed solo amoris æstu flagrant , et *credere , quam disputare malunt* : qui non pompæ , sed vitæ exigendæ discunt , et hunc optimum esse judicant , quem minima probra fœdant , seu minus malum : qui famam verentur , at conscientiæ magis student , et culpas , quatenus bonis fas est , vitant , mores ex honesti regula formant : qui modestiæ limitem premunt , et nunc verba veritati donant , nunc silentium paci : qui id unice in votis habent , ut tota civitas Christi unum spiret , vitamque terris , fidem cœlo approbet : qui errorum et lapsuum pertæsi , ex terreo carcere emigrare gestiunt , Christoque jungi , qui salutis apex est .

Vos denique , *Adolescentes Ornatisimi* , qui vel civili prudentiæ operam datis , vel ad sanctiorem disciplinam animum advertitis , vos per æternam misera-

miserationem cœlestis Patris , qui vos plurimis ma-
ximisque beneficiis usque a cunabulis et primis un-
guibus adfecit ; vos *per* calentia vulnera Jesu Chri-
sti , qui gravissimum supplicium subiit , ut vos
sibi adsereret ; vos *per* salutiferam communionem
Spiritus sancti , qui a Patre donatur , ut vos viva
templa æternitati consecret ; vos *per* felicitatem
nulla die finiendam immortalis mentis , quæ cor-
poris ergastulo illigata est ; vos *per* parentes , qui
optant , uti boni honestique vitam transeatis ; *per*
Patriam , de qua bene mereri , nihil ex omnibus
rebus humanis præclarus est , aut præstantius ;
vos *per* desiderium tranquillitatis animi , quo , si
quidem ex ratione agere velitis , tenemini ; vos ,
inquam , omnibus precibus oro atque obtestor ,
uti neque prius neque antiquius quidquam habeat-
tis , quam ut in hoc ætatis flore adversus caco-
dæmonis insidias , adversus mundi illecebras , et
juveniles cupiditates *Religione* , tamquam fortissimo
propugnaculo , vos *communiatis* , et dum licet ,
dum facultas adest , dum integer sanguis , dum
primi floret vobis temporis ætas , vos ex libidi-
num voragine liberetis. Illud fixum in animis
vestris tenetote , cum demum vos *vivere cœpisse* ,
cum *Deo vivitis*. Hac sola gaza reposita beatissi-
mi et opulentissimi eritis , donec vivitis. Virent
nunc quidem vobis genua , rident genæ , rubet
in vultu purpura. At profecto *pleni* nimis essetis
auricularum , si hoc nomine spes longas inchoare-
tis , vobisque Nestoreos promitteretis annos. *Fe-*
bribulosi sumus mortales ; pituitam , bilem , suspi-
ria , tusses , et mille alia fragilitatis documenta a
prima infantia in hoc caussario ac fluido perituro-
que corpore nobiscum circumferimus , et qui ho-
die

die in vitas, crastina fortassis morti proximi sumus, et ad frigidam vitae pausam translati. Quam utile ergo, quam dulce et necessarium vobis erit, in tirocinii vestri cursu in primis didicisse pulchram illam rem: *animos cælo inferre, ante quam animas inferatis*, et vos tota mente Deo dicare atque dedicare, ut illum diem securi exspectetis, quo præses, dominusque mundi de singulorum factis, cogitationibusque judicabit. Sed esto, vos ad ipsos exactæ ætatis terminos venire, idemtidem memineritis, rogo, laudabilem senectutem (quod aureum verbum in foro Cracoviensis civitatis masculis litteris inscriptum esse accepimus) duobus quasi scipionibus niti, recordatione vitae honestæ ante actæ, & spe vitae melioris. Quæ hic expetuntur, non tantum negligite, sed effugite: potioremque animam vestram judicate, quam bona ista fallacia, quorum caduca et incerta possessio est: migrant enim quotidie, et multo velocius exeunt, quam intraverant; et tamen si vobis usque ad ultimam horam istis frui liceat, tum certe aliis relinquenda sunt. Nihil nobiscum ferre possumus, nisi vitam bene atque innocenter transactam. Ille ad Deum copiosus, ille opulentus adveniet, cui adstabunt continentia, misericordia, patientia, caritas, fides. Hæc est hereditas vestra, hæc nostra, quæ nec eripi cuiquam potest, nec transferri ad alium. Quisquis corruptelas terræ virtute calcaverit, hunc arbiter ille summus et verax ad lucem, vitamque perpetuam suscitabit: nemo divitiis, nemo fascibus, nemo eruditione confisus sit, immortalem ista non faciunt; sed fides Deo servata, sed virtus a sœculi fæce non contaminata, sed pietas ad mortem usque culta æternant. Quare, dum spi-

ritus hos regit artus , infatigabili militia Deo militemus , stationes vigiliasque celebremus , et cum hoste, quem novimus, fortiter congregiamur , ut , quum summus Imperator venerit *exercitum recognitus & lustraturus* , non tamquam desertores et proditores poenas luamus , sed ut *evocati, electi & fidi* , in vado felicitatis quiescentes , victorum præmia consequamur.

D I X I.

J. H. S.